

שְׁלִישׁ בַּמִּקְרָא

גליון 8

'לעולם ישלש אדם שנתיו שלישי כמקרא'

פרשת ויקהל פקודי ה' אלפים

מגזין תנ"ך

ללימוד והעמקה בנושאים וסוגיות בכתבי הקודש

וְכָבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן

ההספק השבועי:

תורה: פרשת ויקהל פקודי

נביאים: שופטים יט-כא שמואל א-א-ג

כתובים: דברי הימים ב פרקים א-ה

תוכן הענינים:

ג.....	תמצית הענינים
ה.....	פרשני המקרא
ז.....	לְעִיּוֹנָא

יוצא לאור ע"י מערכת "שליש במקרא".

ליצירת קשר:

shlishe24@gmail.com

התמונות באדיבות "ויקיפדיה".

תמצית הענינים

תמצית הפרקים הנלמדים בהספק השבועי

תורה: פרשת ויקהל

משה מצוה את ישראל על תרומת המשכן ומלאכת המשכן.
כל חכם לב בראשות בצלאל ואהליאב עושים את מלאת המשכן וכליו.

פרשת פקודי

- א. מנין התרומה של בני ישראל ויעודו.
- ב. מלאכת בגדי הכהונה.
- ג. ישראל מביאים אל משה את כל עבודת המשכן, ומשה מברך אותם.
- ד. ה' מצוה את משה להקים את המשכן בא' בניסן, וכך עשה משה.
- ה. הענן כיסה את המשכן, וכבוד ה' מלא את המשכן.

נביאים: שופטים פרקים יט-כא שמואל-א פרקים א-ג.

פרק יט

איש לוי מהר אפרים לקח פילגש מבית לחם יהודה, ועזבה אותו וחזרה לבית אביה.
האיש הולך אחריה להשיבה אליו, ואבי הנערה מעכבו אצלו כמה ימים.
האיש יוצא עם פילגשו כנטות היום, והשמש שוקעת כאשר היו בגבעת בנימין, והם סרים לגבעה ללון שם.

איש מבני המקום לא הואיל לאספם לביתו, עד שבא איש מהר אפרים הגר בגבעה והביאם אל ביתו.
אנשים בני-בליעל מאנשי המקום דפקו על הדלת ואמרו לבעל הבית שיוציא אליהם את האורח.
בסופו של ויכוח הוציא האיש את פילגשו החוצה, והם התעללו בה כל הלילה.
בבוקר מצא האיש את פילגשו מתה, והוא מנתח את גופתה ומשלח לכל חלקי ישראל.

פרק כ

בני ישראל נאספים למלחמה על הגבעה.
אחר כמה ימי מלחמה נגף ה' את בנימין לפני ישראל, ויפלו מהם 25 אלף איש.

פרק כא

בני ישראל נשבעים שלא יתנו את בנותיהם לבנימין, אך מתחרטים על שבועתם.
בני ישראל הרגו את יושבי יבש גלעד על אשר לא באו עמם במלחמה על בנימין, ואת נערותיהם אשר לא היו לאיש, נתנו לבני בנימין.

בני ישראל אומרים לבנימין שיחביאו עצמם בכרמים אשר על יד שילה, ויחטפו איש אשתו מהנשים המחוללות בחג ה' בשילה.

שמואל-א פרק א

אלקנה מהר אפרים היה עולה בכל שנה עם שתי נשיו שילה להשתחוות ולזבוח לה'.

אשתו פנינה היתה מקניטה את חנה על שלא היו לה בנים.

חנה נדרה לה' שאם יתן לה בן תשאיל אותו לה' כל ימיו.

עלי, חושד את חנה ששיכורה היא, אך היא מעמידה אותו על טעותו, והוא מברך אותה שיתמלא שאלתה. ואכן לתקופות הימים הרתה חנה וילדה את שמואל, וכאשר נגמל הביאה אותו אל שילה.

פרק ב

תפלת חנה.

שמואל משרת לפני ה', ובני עלי אינם הולכים בדרך הישר.

עלי שומע שמועות לא טובות על בניו ומוכיח אותם.

איש האלוקים בא אל עלי ואומר לו שבניו ימותו וה' יבחר לו כהן אחר.

פרק ג

ה' נגלה אל שמואל, ואומר לו שהוא הולך ליפרע מבית עלי על עונם.

ה' מגדל את שמואל, וכל ישראל יודעים כי נאמן שמואל לה'.

כתובים: דברי הימים-ב פרקים א-ה

פרק א

שלמה עולה עם כל הקהל למזבח אשר בגבעון, ומעלה שם אלף עולות לה'.

בלילה נגלה ה' לשלמה, ושואל אותו מה יבקש.

שלמה מבקש חכמה ומדע, וה' מבטיח לו חכמה בנוסף לעושר וכבוד.

פרק ב

שלמה שולח למלך צור לעזור לו לבנות בית לה', ואכן חירם שולח לו את בקשתו.

פרקים ג-ד

שלמה בונה את בית המקדש בהר המוריה, וכן את כלי המקדש.

פרק ה

שלמה מכנס את ראשי ישראל, ומעלה את הארון מעיר דוד לבית המקדש.

כבוד ה' מלא את הבית.

פרשני המקרא

תולדותיהם של מפרשי התנ"ך

רבי משה הדרשן

מאת: הרב משה שמואל פרל-גולד.

בין תלמידיו של ר"מ, אנו מוצאים את **רבי נתן בן רבי יחיאל בעל הערוך**, המביא בשמו של ר"מ בספרו כמה וכמה פעמים¹⁰, ואת **רבי משה העניו**¹¹, ואת **בנו רבי יהודה**. יתכן ואף אחיו **רבי לוי** קיבל תורה ממנו [ואולי אף בנו רבי שלמה עוד הספיק לקבל ממנו]¹². כמו"כ יתכן ואף פרשן המקרא **רבי מנחם בן רבי חלבו**, דודו של מהר"ר קרא קיבל מר"מ¹³.

על אף חוסר הבהירות המוחלטת בנוגע לתולדותיו של ר"מ, הרי שמורשתו השאירה אחריה סימנים לדורות, כי ר"מ הוא כפה"נ הראשון מבין חכמי ישראל [מאז ימי התנאים והאמוראים] המשתמש בחלק הדרש כפירוש ממש למקרא, ולא רק כדרשות המנותקות מגופו של מקרא.

במדרשיו משלב ר"מ מדרשים קדומים שאינם בדינו היום, ויצירתו אינה כוללת רק לקט של חומר מדרשי קדום, אלא אף יצירה דרשנית משל עצמו כפירוש עצמי למקראות. ענין נוסף הבולט בפירושו של ר"מ, הוא השימוש בגימטראות ורעיונות מתורת הסוד, כחלק בלתי נפרד מתחום המדרש¹⁴, ענין שהמשיך והתפתח אצל חכמי אשכנז בעקבותיו וביחוד בבית מדרשם של 'חסידי אשכנז'¹⁵.

[מאפיין ייחודי נוסף בתורתו של ר"מ, הוא השימוש ברעיונות מתוך הספרים החיצוניים, כגון 'ספר היובלים' ו'ספר חנוך א' ועוד, את הספרים הללו הכיר ר"מ כפה"נ

רבינו משה בן רבי אבון¹ הדרשן, היה מגדולי חכמי פרובאנס שבזמנו, והתפרסם ביצירתו המיוחדת בתחומי המדרש והאגדה, ובפירוש המקראות.

קורות חייו של ר"מ כמעט ואינם ידועים, ואת כל ידיעותינו עליו ניתן לסכם במילים קצרות, והן:

הוא נולד בעיר נַרְבּוֹנָה (Narbonne - נרבון)². כשבשלב מסוים בחייו בסיבה שאינה ידועה, הוא עוזב את עיר הולדתו, ויוצא לצפון צרפת כשאחריו עוזב גם אחיו רבי לוי. משם הוא מגיע גם לעיר טולוסא (Tolstou) שבספרד, וכפה"נ מגיע בסופו של דבר לאיטליה, אם כי קורותיו בכל מסעות אלו אינן ברורות, וגם אימתי נרחשו, והיכן הוא מקום פטירתו של ר"מ, כ"ז נותר באפילת הספק. שלא לדבר על זמן הולדתו ופטירתו שאינם ידוע לאיש.

גם על משפחתו של ר"מ, אין אנו יודעים הרבה, אלא שהיה לו אח בשם **רבי לוי**³ ולו היה בן בשם **רבי שלמה**⁴. מבניו של ר"מ אנו מכירים את **רבי יהודה מנרבונא**⁵, שבנו הוא **רבי יוסף מנרבונא**⁶. ואולי היה לר"מ בן נוסף בשם **רבי יעקב** שהיה ראש ישיבה בנרבונה⁷.

אמנם עכ"פ הדבר ברור כי משפחתו של ר"מ היתה משפחת רבנים מיוחסת בעיר נרבונה, ושאינו וסבו ואף אחי סבו עמדו בראשות הישיבה בעיר נרבונה⁸.

לימים מחזיק אף ר"מ בתפקיד זה,

ואחריו אחיו רבי לוי, ואחר יציאתו של אחיו את נרבונא כפה"נ החזיק בתפקיד זה בנו רבי יהודה⁹.

נרבון - עיר הולדת רבינו משה הדרשן

עוד בנוסח העברי הקדום שלהם שלא מצוי בידינו היום¹⁶, אולי בעקבותיו של ר"מ גם הרבה מחכמי צרפת ואשכנז לא נמנעו מלהשתמש בספרים אלו¹⁷, בשונה מחכמי ספרד וקטלוניא הנמנעים כמה שאפשר משימוש בהם¹⁸.

בנוגע לחיבוריו גם כן ישנה עמימות מסוימת, אם כי ברור הדבר שהראשונים אחריו הכירו, איזה לקט מדרשים על התורה שחיבר ר"מ. חיבור זה נזכר כבר במדרש תנחומא לפר' האזינו סי' ז.

כיום מקובל לייחס לר"מ את המדרש המאוחר 'בראשית רבתי'. אבל כפה"נ הוא נכתב ע"י אחד מתלמידיו ורק מבוסס על חיבורו של ר"מ בתוספת איזה דברים¹⁹. כמו"כ מדרשו של ר"מ מהווה גם את הבסיס לתוכנו של המדרש לפרשיות 'במדבר' ו'אתחנן' ו'נשא' שנכנסו לתוך מדרש 'במדבר רבה'²⁰. וכפה"נ גם מדרש 'עשרת הדברות' ומדרש 'תדשא' מבוססים על דבריו של ר"מ²¹.

צורת פרשנותו של ר"מ השפיעה במיוחד על ראש הפרשנים, הלא הוא רש"י. המצטט מדבריו של ר"מ עשרות פעמים בפירושו לתנ"ך²², וכן הוא מובא כמה וכמה פעמים בפירושי בעלי התוספות לתנ"ך²³.

מלבד בפרשנות המקרא המדרש והאגדה, עסק ר"מ גם בפירוש התלמוד²⁴ והוראת הלכה, ובפרשנות הפיוט²⁵, אם כי כפה"נ לא חיבר חיבורים בעניינים אלו, וכל השמועות המובאות בשמו בעניינים אלו הם מסורות שבע"פ בלבד.

מגדולי הדור שבפרובאנס בזמנו (עי' עליו בספר 'שמות חכמים' ערך לג אות ב).

⁶ ראה 'מבוא לספר האשכול' הנ"ל בהערה הקודמת, היה תלמיד אביו ורבי יצק ב"ר מרואן.

⁷ לפי הנזכר בהערה 1, וראה בספר 'שמות חכמים'

ערך כג אותא הערה 16, ועל"פ אין הדברים מוכרחים כל הצורך.

⁸ 'ספר היוחסין' לרבינו אברהם זכותא בתחילת 'דורות האחרונים'.

⁹ שם, וכך נראה מכינויים ע"י הראשונים.

¹⁰ בערכים הבאים: אדרנקי, נגד (ב), צדק (א), קצר.

¹¹ 'ספר הקבלה' לראב"ד הראשון בשם ספר 'קבלת החסיד', והובא ב'ספר יוחסין השלם' עמ' פד.

¹² כך משמע מצורת הבאת השמועות בשם בפירוש המיוחס לרש"י לדברי הימים.

¹³ כיון שהוא מביא דברים רבים בשמו בפירושי הפיוטים.

¹⁴ ראה אצל חננאל מאק, 'מסודו של משה הדרשן',

מוסד ביאליק 2010.

¹⁵ הם רבינו יהודה החסיד ותלמידיו, ובמיוחד הדבר ניכר אצל תלמידו הגדול רבינו אלעזר בעל הרוקח.

¹⁶ ראה אצל ח. מאק הנ"ל.

¹⁷ כך הדבר ניכר אצל כל הרגיל בפירושי המקראות והפיוטים שלהם.

¹⁸ ראה ע"כ בחלק האנגלי של עבודת הדיסטרציה של

ד"ר גבריאל וסרמן על פיוטי חנוכה.

¹⁹ ראה אצל חננאל מאק, במאמרו 'מדרש האגדה', עמ' 113.

²⁰ ראה אצל ח. מאק, 'דרשן וגם פשטן - ר' משה הדרשן מבשר פרשנות הפשט למקרא', בשנתון

'תרביץ' פא (תשע"ג).

²¹ ראה בספר 'רבי משה הדרשן מנרבונה' של ר"א

עפשטיין.

²² כ-19 פעמים!!!, ויש לצי' כי גם פרשנים בדורות

שאחר רש"י הושפעו מכתביו של ר"מ, ולע"ע ראה אצל

ש. יהלום, 'רבי משה הדרשן ואגדת פרובנס במשנת

הרמב"ן', בירחון 'פעמים' (חורף-אביב תשס"ג).

²³ ראה ע"פ המפתח לספר 'תוספות השלם' לתורה והמגילות.

²⁴ מובא בשמו פעמיים בפירוש התלמוד לרש"י (מס' כתובות דף עה ע"ב, ומס' נידה דף יט ע"א), ועי' על כך

אצל ר"א עפשטיין בספרו 'רבי משה הדרשן מנרבונה' עמוד 111.

²⁵ יש לצי' שהוא כפה"נ הראשון שעסק בתחום זה

באופן שיטתי, אלא שלא חיבר שום חיבור ע"כ. ראה

מה שכתב בענין א"א אורבך בערוגת הבשם' ח"ד -

כרך המבוא.

¹ ראה 'מבוא לספר האשכול' של א. אפטוביצר, עמ' 3.

² כי הוא מובא ברוב הפעמים בכינוי 'רבי משה הדרשן מנרבונה'.

³ נזכר בפ' המיוחס לרש"י לדברי הימים וב'ספר הישר' לר"ת תשובה מו.

⁴ שמועות בשמו מובאות בפירוש המיוחס לרש"י לספר

'דברי הימים' (א' אד, לא ו-ב' ב, ג).

⁵ 'מבוא לספר האשכול' עמ' 3, ואולי הוא 'רבי יהודה הדרשן דטולושא' הנזכר בפירוש רש"י לספר 'דברים' (לב, כד), מתלמידיה היה רבי יצחק בן רבי מרואן

לְעִיּוֹנָא

ולבסוף מסיק: "ועל הכלל כל זה דרך חיבה ודרך מעלה, לומר כי חפץ השם במלאכה, ומזכיר אותה בתורתו פעמים רבות להרבות שכר לעוסקים בה. כענין מה שאמרו במדרש יפה שיחת עבדי אבות לפני הקב"ה מתורתם של בנים, שהרי פרשתו של אליעזר שנים ושלושה דפיין היא".

יש לעיין מדוע הוצרכה התורה לחזור בפירוט על מלאכת המשכן, ולא היה די לומר כי בצלאל עשה ככל אשר ציוה ה'.

הרמב"ן עומד על כך: "הנה החזיר בתורה מלאכת המשכן חמש פעמים". (שמות לו ח). הרמב"ן מאריך מעט להראות החילוקים בין המקומות השונים,

שְׁמוּאֵל הִלֵּךְ וַגְּדַל וְטוֹב גַּם עִם יְיָ וְגַם עִם אֲנָשִׁים".
(שם כב-כו)

"וַתְּהִי חֲטָאת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד אֵת אֵת פְּנֵי יְיָ כִּי נֶאֱצַו הָאֲנָשִׁים אֵת מִנְחַת ה'. וְשְׁמוּאֵל מְשָׁרֵת אֵת פְּנֵי יְיָ נֶעַר חָגוֹר אֶפֶוד בְּד". (ב, יז-יח)

אף בהמשך כאשר שמואל ניבא על הפורענות הצפויה לבני עלי על עונם, מסיים הכתוב כי לעומת זאת: "וַיִּגְדַּל שְׁמוּאֵל וְהָיָה עִמּוֹ וְלֹא הָפִיל מִכָּל דְּבָרָיו אֲרָצָה. וַיֵּדַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדֶּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע כִּי נֶאֱמַן שְׁמוּאֵל לְנִבְיָא לֵה".

בספר שמואל מבחינים אנו כמה פעמים כי הספר עורך הקבלה ברורה בין בני עלי לשמואל, ונראה כאילו שמואל הינו ממשיכו של עלי לא רק בשפיטת ישראל, אלא אף בשירות לפני ה'.

בתחילת ספר שמואל מתואר כי: "וַיִּלְךָ אֶלְקָנָה הַרְמָתָה עַל בֵּיתוֹ וְהִנֵּעַר הָיָה מְשָׁרֵת אֵת יְיָ אֵת פְּנֵי עָלִי הַפְּתֵן: וּבְנֵי עָלִי בְנֵי בְלִיעֵל לֹא יָדְעוּ אֵת ה'". (ב, יא-יב)

בהמשך כתוב: "וְעָלִי זָקֵן מְאֹד וְשָׁמַע אֵת כָּל אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן בְּנָיו לְכָל יִשְׂרָאֵל וְאֵת אֲשֶׁר יִשְׁכַּבּוּן אֵת הַנְּשִׁים הַצְּבָאוֹת פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד ... אִם יַחֲטֵא אִישׁ לְאִישׁ וּפְלָלוּ אֱלֹהִים וְאִם לֵי יַחֲטֵא אִישׁ מִי תִפְלֵל לוֹ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל אֲבִיהֶם כִּי חָפֵץ יְיָ לְהַמִּיתָם. וְהִנֵּעַר

"עַל פְּלָגֵי מַיִם"

אמר רבי תנחום בר חנילאי: לעולם ישלש אדם שנותיו - שלישי במקרא, שלישי במשנה, שלישי בתלמוד. מי ידע איניש כמה חיי? כי קאמרינן ביומי. ('עבודה זרה' יט)

רש"י: ביומי - ב' ימים מקרא, וב' ימים משנה וכו', וכן כל שבוט ושבוט.

'תוספות': ליומי - בכל יום.